

**ПОЧЕСНИЙ ПОПЕЧИТЕЛЬ МРИНСЬКОЇ ЛЮДМИЛИНСЬКОЇ ШКОЛИ
ПАВЛО СТЕПАНОВИЧ КОРОБКА**

Стаття присвячена просвітницькій та благодійній діяльності видатного мецената Чернігівської губернії Павла Степановича Коробки. Авторкою коротко висвітлений життєвий шлях дворянина П. Коробки, відображено останні роки життя. Утім, основна увага у праці приділена саме освітньо-добродійній діяльності Павла Степановича, осередком якої стало містечко Мрин. Саме тут за його сприянням було збудовано і облаштовано початкове двокласне училище, нижче Леонідівське ремісниче училище для хлопчиків, Людмилинка жіноча школа сільського домоводства і присадибного господарства та Людмилинка жіноча учительська семінарія. Як ремісниче училище так і Людмилинка жіноча школа передбачали підготовку спеціалістів з сільського господарства, що в свою чергу, давало можливість забезпечити відповідними кадрами сільську місцевість та сприяло більш раціональному використанню земельних ресурсів і поліпшенню матеріального становища жителів сіл. У дослідженні висвітлено процес заснування освітніх закладів, внутрішній розпорядок шкіль та навчальний процес. Відображена їх роль та значення для тогочасного суспільства. У статті подається також перелік інших закладів та установ збудованих за сприянням дворянина Павла Коробки. Серед яких кам'яна Покровська церква, лікарня, богодільня, читальні, пожежні команди, народна чайна, цегельний завод, ткацька та кошикоплетільна майстерні.

Ключові слова: П. С. Коробка, Людмилинка школа, Людмилинка учительська семінарія, ремісниче училище, навчальні заклади

В краєзнавчому дискурсі радянської доби серед несправедливо забутих меценатів Чернігівщини дореволюційного періоду знаходиться колоритна постать Павла Степановича Коробки. Варто підкреслити, що вже за життя благодійника 1904 р. у Санкт-Петербурзі вийшов нарис «Общественная деятельность П. С. Коробки. 1868 – 1903 гг.». У ньому вперше згадувалося заснування Людмилинської жіночої школи сільського домоводства і присадибного господарства в містечку Мрин [9]. Про Павла Степановича згадує також викладач Київського університету св. Володимира О. Кістяківський в своєму «Щоденнику» [10; 11]. Із встановленням радянської влади постать П. С. Коробки потрапила у список проскрибованих політичних та громадських діячів. Доцільно підкреслити, що 1 вересня 1919 р. він був розстріляний як «контрреволюційний елемент» працівниками Чернігівської губернської надзвичайної комісії [13, с. 288]. Тому тільки після 1991 р. почали з'являтися перші розвідки, що присвячувалися сімейному життю та громадсько-благодійній діяльності П. С. Коробки [12-17].

Метою статті є аналіз напрямів благочинної діяльності мецената в містечку Мрин Ніжинського повіту Чернігівської губернії на початку ХХ ст.

Павло Степанович народився 6 травня 1846 р. в родовій садибі дворянина Степана Антоновича Коробки у Борзнянському повіті Чернігівської губернії. Згодом він переїхав до родової садиби матері Людмили Платонівни Іванової-Коробки в м. Мрин. Мати, будучи розумною та освіченою жінкою, підготувала сина до вступу в гімназію. Після закінчення Ніжинської гімназії П. С. Коробка продовжив навчання на юридичному факультеті Київського університету св. Володимира. 1875 – 1878 рр. працював мировим суддею першої дільниці Ніжинського мирового округу. З 1878 р. П. С. Коробка працював на державних посадах в Санкт-Петербурзі. За багаторічну успішну кар'єру дослужився до чину «цивільного генерала» (дійсний статський радник), що автоматично відкрило шлях до спадкового дворянства. Активна державна служба в столиці не стала на заваді благочинній діяльності на теренах «малої Батьківщини». Так, ще 1868 р. Павло Степанович відкрив початкову школу в Мрині та деякий час у ній вчителював. 1900 р. за власні кошти і на власній землі збудував двокласне училище на 130 вихованців, з окремим помешканням для вчителів та бібліотекою в декілька тисяч томів [12, с. 137].

1 жовтня 1901 р. у Мрині за присутності Чернігівського губернатора було урочисто відкрито Леонідівське нижче ремісниче чоловіче училище. Навчальний заклад був названий на честь рідного дядька П. С. Коробки — Леоніда Платоновича Рудановського. Варто відзначити, що просвітницька діяльність Павла Степановича підтримувалася матір'ю. Про що свідчить нотаріальне зобов'язання, надане Людмилою Платонівною Міністерству народної освіти, в якому зазначалось: «...обязываюсь предъ Министерствомъ Народного Просвещения, на случай открытия имъ въ Черниговской губернии Нежинском уезде въ м. Мринь двухъ классного училища, нести лично за себя и за сына моего дворянина Павла Степановича Коробки: 1) две тысячи пятьсотъ руб. пяти процентными билетами Государственного Банка, въ пособие по содержанию Министерствомъ этого училища. Изъ процентовъ на этотъ капиталъ должны происходить расходы: по отоплению, найму сторожа и ремонту училищныхъ постороекъ и на другіе расходы, какиѣ Министерство признаетъ нужными....2) покупку вблизи училища огорода, нужного подъ учительскую квартиру, обязываюсь сделать на свои средства для чего назначаю двести руб. т. е. действительную стоимость земли. 3) принимаю на себя обязанность построить деревянный домъ подъ железную крышу, для учительского помещения...» [1, арк. 7].

В училищі, яке було першим у губернії навчальним закладом такого типу, працювало 3 відділення — ковальське, слюсарне та столярне. В навчальному закладі навчалися хлопці віком від 14-ти до 16-ти років, проте інколи зараховувалися й старші. Протягом трьох років вони набували фаху прикажчика, майстра з виробництва селянського реманенту та ремонту сільгосптехніки. Учні, зокрема, виготовляли знаряддя праці і речі, необхідні для сільського вжитку: плуги, борони, віялки, сокири, молотки, завіси, діжки та ін. Більшість з випускників училища виїхала із села, працювала на заводах Києва, Харкова, Санкт-Петербурга та інших міст. Станом на 1915 р. в училищі навчалось 40 учнів. Нині в його приміщенні міститься Мринська загальноосвітня середня школа [14, с. 308].

2 листопада 1903 року було відкрито Людмилинську школу сільського домоводства та присадибного господарства, названу на честь матері П. С. Коробки Це була перша державна школа в Російській імперії такого типу. З приводу назви школи, власне сам, Павло Степанович зазначав: «названа она такъ потому, что я хлопоталъ объ открытии этой школы, пожертвовавъ некоторыя средства, а мысль объ ея открытии принадлежитъ моей матери Людмиле Платоновне» [2, арк. 174].

Відкриття Людмилинської школи було б неможливим без сприяння та допомоги інспектора промислового училища В. Корватовського, Б. Овсяникова, Л. Москальова, Н. Рудольфа; архітектора Відділу Промислових училищ – Р. Манфельдта; Голова Спілки заохочення Жіночої Професіональної Освіти – С. А. Давидова; керуючого Навчальним Відділенням Міністерства Фінансів І. Апонова та ін. [2, арк.183].

Людмилинська школа була віднесена до розряду нижчих технічних училищ і була підпорядкована безпосередньо попечителю Київського навчального округу. Дана школа була покликана надати необхідні знання для введення господарства як в будинку так і поза ним. Так, для ведення господарства за межами будинку передбачало отримання знань з садівництва, огородництва, квіткарства, птахівництва, свинарства, бджільництва, молочного господарства та рахівництва. Для ведення господарства в будинку передбачалось освоїти такі навички, як: приготування звичайного обіду, випікання хліба, миття посуду, сушіння та в'ялення фруктів, приготування різних консервацій, варення, наливок, квасу, крохмалю, мила, прасування білизни, елементарний пошив та штопання [2, арк. 175].

На необхідності такої школи наголошував сам Павло Степанович: «...всякие технические знания не даются сами по себе, ихъ нужно приобретать, нужно учиться. Следовательно нужно такое училище, где бы можна увидить какъ нужно правильно вести эти знания, а такихъ школъ у насъ совершенно нетъ. Необходимо иметь такихъ людей, которые бы обладали хотя общими сведениями по этимъ занятиям, а такихъ людей совершенно нетъ, потому что негде имъ учиться» [2, арк. 175-176].

Людмилинська школа, на думку П. Коробки, обов'язково повинна бути державною. Оскільки будь-яке приватна власність буде відображати виключно інтереси власника, а не її учениць. Власник буде перейматися особистими матеріальними вигодами, а не отриманими

знаннями учениць школи. До того ж, Державне Правління має гарних спеціалістів з різних галузей та техніків, які можуть бути направленими до школи. У той час як приватна школа буде позбавлена такої можливості [2, арк. 186].

На момент відкриття, школа була забезпечена всім необхідним інвентарем та реманентом для проведення повноцінних занять. На 1905 р. на інвентар школи було витрачено 47 777 крб. У школі була наявна худоба, птиця. Зокрема, птиця, кури та качки були пожертвовані Головою Чернігівської Губернської Земської Управи А. А. Свечиним; дві корови та бика пожертвував М. М. Кочубей; три вівці – В. П. Кочубей і одну теличку пожертвував А. А. Ракович. У свою чергу Ю. М. Глебов пожертвував 150 штук трьохрічних каштанів для засадження каштанової алеї в Людмилиньській школі [2, арк. 171 об.]. Людмилиньська школа була розміщена в парковій зоні на 20 десятинах присадибної ділянки, яка розподілялась наступним чином: 4 дес. відведені під сад, 4 дес. під город, 4 дес. під будівництво, решта – під засів та для коренеплодів [2, арк. 184]. Поблизу маєтку знаходилась річка «Ковбоня», що було зручно для утримання водяної птиці. Окрім присадибної ділянки школа мала ще 10 десятин сінокосу та 30 десятин ріллі.

На присадибній ділянці розміщувалось декілька будівель. Головний будинок – це двоповерховий цегляний навчальний корпус. У ньому розміщувались три класи, їдальня, кімната директора та інтернат для 26 учень, а також лазарет та зал для рекреацій. На фасаді цього будинку були розміщені слова девізу, які збереглися і до сьогодні:

«Будите мысль, будите жизнь на труд разумный направляйте;

Будите мысль, будите жизнь и лутший век подготавлийте» [17, с. 176].

Наступні споруди – це приміщення, які передбачали: цегляний флігель – навчальна кухня, пральня, квартира для сторожа, квартира економки та квартири для інших працівників школи; будинок для квартир вчителів; двір для худоби; молочарня; пташник; свинарник; вівчарник; бджільник; будинок для садівника та оранжерея, теплиця, парник; льодник; погріб; комора; конюшня; сарай для інвентарю; баня; сторожка; тік; приміщення для прислуги чоловічої статі; будинок для варіння та сушіння фруктів [2, арк. 184-185].

На будівництво перерахованих приміщень була витрачена значна сума в розмірі 53 тис. 957 крб. З яких 34 тис. було виділено з державного бюджету, 4 тис. надані Губернським Земством, 3250 крб. – повітовим земством, 750 крб. – пожертвування фабриканта Е. С. Бомана та 11.957 крб. виділено власне самим Павлом Степановичем, замість 8 тис. які він зобов'язався видати [2, арк. 171]. Школа була розрахована на 60 учениць. Всі працівники закладу були забезпечені житлом.

Навчання в школі було безкоштовним, оплата здійснювалась лише за продовольство, одяг, взуття та інші потреби учениць. Деякими ученицям призначалась державна або ж приватна стипендія. Почесним попечителем школи П. Коробкою було запропоновано на розгляд педагогічної ради правила призначення державних стипендій, керуючись якими остання могла в подальшому визначати осіб які б навчалися за державний кошт. У правилах зазначалось, що: 1) стипендію мали отримувати здібні та бідні учениці незалежно від соціального стану та віросповідання; 2) стипендія надавалась за призначенням педагогічної ради школи, після затвердження попечителем Київського навчального округу; 3) для отримання стипендії необхідно було подати прохання на ім'я начальниці школи, з наданням свідоцтва про бідність від закладу чи стану, до якого належала прохачка, засвідченого встановленим порядком, а від осіб селянського походження це посвідчення повинно було видаватися місцевим начальником Земства; 4) при призначенні стипендії перевага повинна надаватися дітям учителів, а також більш здібним та старшим за віком ученицям, або ж ученицям які мали власне господарство; 5) у разі проживання учениці в м. Мрин у своїх батьків чи родичів, а не в інтернаті, стипендія може бути видана їй батькам чи родичам; 6) для отримання стипендії ученицям необхідно було пройти перевірку знань, навіть якщо вони мали право вступити до школи без складання іспитів; 7) стипендія призначалась через два місяця після вступу учениці до школи. Стипендія могла призначатися і посеред навчального року, за постановою ради, у разі погіршення матеріального становище учениці або ж з інших поважних причин; 8) при призначенні стипендії на рік, її частина, яка передбачалась до виплати за два минулі місяця, видавалась на руки батькам учениці або ж їй особисто; 9) стипендіатка, за

недобросовісне навчання чи погану поведінку, за постановою педагогічної ради, затвердженою попечителем Київського Навчального Округу, позбавлялась права на стипендію; 10) учениця, яка отримувала стипендію, не мала права залишати школу раніше її закінчення, про що надається нею особисто, а також її батьками чи родичами розписка. У разі залишення навчання раніше встановленого терміну, учениця зобов'язана повернути отриману стипендію, а при неповерненні – кошти стягувалися в законному порядку.

Утім, ці правила не поширювались на стипендії, які надавались Міністерством Народної Просвіти в розпорядження Ніжинського повітового та Чернігівського губернського земств [6; арк. 3-3а]. Приватні ж стипендії отримували діти офіцерів, які загинули чи були поранені під час російсько-японської війни. На 1905 р. таких стипендій було 4: П. С. Коробки, Є. І. Бормана, Г. Е. Бормана та Е. Г. Глухарьова [7; арк. 80].

Відвідування школи було обов'язковим, допускались пропуски занять лише з поважних причин. У разі порушення правил учениці відраховувались з навчального закладу. Курс навчання у школі становив три роки. Тому перший випуск учениць планувався на 2 листопада 1906 року.

Школа мала власну програму навчання, яка складалась з теоретичних та практичних занять. На опанування теоретичного матеріалу відповідно навчального плану відводилось 24 години на тиждень, що передбачав вивчення таких предметів: Закон Божий, російська мова, арифметика та практична геометрія, природознавство (фізика, хімія, метеорологія), основи фізіології рослин та тварин, садівництво та городництво, молочна справа, бджільництво, рахування та ділова кореспонденція, домоводство, рукоділля, співи, гігієна та надання першої медичної допомоги.

На практичні заняття відповідно навчального плану відводилось 18 годин на тиждень, що передбачав: освоєння навиків з приготування страв, основ рукоділля та садівництва. [9, с. 46]. Практичні заняття проводились з поділом всіх учениць на три групи, кожна з яких, по черзі, здійснювала чергування протягом тижня.

1903 р. до школи вступило 15 учениць. Упродовж першого року навчання вибуло дев'ять учениць. Оскільки, на місце однієї вибулої було прийнято нову ученицю, тому до другого класу було переведено 7 осіб [8, арк. 50].

Певна частина учнів проживали в інтернаті, розпорядок проживання в ньому був жорстко регламентований. Так, прокидалися учениці о 6 годині ранку та впродовж години вмивалися та одягалися; о 7 годині проводилася загальна молитва; з 7 до 8 години – здійснювалося прибирання кімнат; о 8.00 – ранковий чай; з 8.30 години починалися теоретичні або практичні заняття. З 10 по 10.30 організовувався сніданок (молоко з хлібом); з 10.30 до 12.30 – проводились заняття; 13.00 – обід. До 15 години дівчата відпочивали. З 15.00 до 18.00 проводилися заняття; 19.00 – вечеря, після якої учениці виконували домашнє завдання. З 20.00 до 21.00 – відпочинок. Потім загальна молитва та сон [5, арк. 21].

Особовий склад школи передбачав: керівника, законовчителя, два вчителі; садівника, економку, молочницю, швачку та прислугу для виконання різного роду робіт [9, с. 43]. Людмилиньська школа 1911 р. була реорганізована в жіночу учительську семінарію [3, арк. 8]. Усі бажаючі вступити до навчального закладу повинні були подати до 1 серпня на ім'я директора Мринської Людмилиньської школи заяву, свідоцтво про народження; свідоцтво про сім'ю та майнове становище; свідоцтво навчального закладу в якому навчався до цього вступник; свідоцтво місцевого священика про гарну поведінку; а також підпис вступника, його батьків та опікунів проте, що в разі отримання ученицею стипендії вона зобов'язана відпрацювати по закінченню семінарії вказану кількість років або ж повернути кошти витрачені на її навчання за період перебування у школі. У свою чергу, батьки учениць платної форми навчання зобов'язувались утримувати їх, забезпечувати формою та всім необхідним [3, арк. 21].

Для вступу обов'язковою була також медична довідка. У разі наявності фізичних недоліків або хвороби, які заважатимуть виконувати обов'язки учителя, вступники до іспитів не допускалися.

Вступні іспити розпочинались з 16 серпня та проводились за програмою курсу 2-х класного училища Міністерства Народного Просвітництва. Згідно програми передбачалися

іспити з таких дисциплін як: Закон Божий; російська мова (написання диктанту, твору, а також читання напам'ять віршів, байок тощо); математики (арифметика та геометрія); історії; географії. Окрім того, всі вступаючи до закладу перевірялись на наявність голосу, слуху та здібностей до співу [2, арк. 22].

Мринська жіноча семінарія 1920 р. була реорганізована в педагогічні курси з трирічним курсом навчання. Нині в цьому приміщенні розташовується відоме на Чернігівщині Мринське профтехучилище № 33, в якому готують спеціалістів різних професій сільськогосподарського виробництва.

Також у Мрині за сприяння П. С. Коробки було побудовано кам'яну Покровську церкву, лікарню, богадільню, читальню, народну чайну, цегельний завод, ткацьку та кошикоплетільну майстерні. Навіть було розроблений проект побудови залізниці від Сулака через Мрин до Чернігова. Біля власної садиби Павло Степанович Коробка посадив парк з дубів та лип, яким могли користуватися всі жителі села.

На сьогодні лишаються невідомими мотиви арешту і розстрілу мецената більшовиками. Достеменно не відома й подальша доля мецената. Архівних матеріалів щодо періоду ув'язнення Павла Степановича не збереглося. Єдиним джерелом інформації в цей період стала публікація в газеті «Серп і Молот», яка повідомила 4 вересня 1919 р. про розстріл 23 супротивників більшовицького режиму – «контрреволюціонерів», колишніх гетьманських урядовців та осіб, затриманих за зберігання зброї. Серед них був П.С. Коробка. У повідомленні, зокрема, зазначалося: «По постановленію Черниговской Губернской Чрезвычайной Комиссии от 1-го сего сентября расстреляны: ... 12. Коробко Павел Степанович – (николаевский генерал) за укрывательство преступников» [13, с. 288]

Отже, саме з іменем П. С. Коробки пов'язане становлення спеціалізованої початкової та середньої жіночої освіти на теренах Чернігівської губернії на початку ХХ ст. Започаткувавши низку навчальних закладів він, тим самим, поклав початок змінам які відбувались як в житті представників сільської місцевості, так і міст. Адже, дбаючи про освіту та здобуття певних навиків з сільського господарства та техніки П. Коробка забезпечував безбідне життя не лише самих жителів сіл, але й забезпечував міста кваліфікованою робочою силою. Ці благородні вчинки, нажаль, не були належним чином оцінені в роки радянської влади, проте назавжди залишилися в пам'яті його односельчан, які й до нині згадують теплим словом свого земляка.

1. Відділ державного архіву Чернігівської області в місті Ніжині (далі ВДАЧОН), Ф 342, Оп. 1, Спр. 534, 12 арк.
2. ВДАЧОН, Ф. 342, Оп. 1, Спр. 1488, 645 арк.
3. ВДАЧОН, Ф. 342, Оп. 1, Спр. 1689, 29 арк.
4. ВДАЧОН, Ф. 1353, Оп. 1, Спр. 1, 9 арк.
5. ВДАЧОН, Ф. 1353, Оп. 1, Спр. 2, 15 арк.
6. ВДАЧОН, Ф. 1353, Оп. 1, Спр. 3, 37 арк.
7. ВДАЧОН, Ф. 1353, Оп. 1, Спр. 7, 445 арк.
8. ВДАЧОН, Ф. 1353, Оп. 1, Спр. 13, 241 арк.
9. Общественная деятельность П. С. Коробки. 1868 – 1903 гг. – СПб., 1904. – 47 с.
10. Кістяківський О. Ф. Щоденник (1874 – 1885) / [Упоряд. В. С. Шандра, М. І. Бутич, І. І. Глизь, О. О. Франко]. – Т. 1. – К., 1994 – 465 с.
11. Кістяківський О. Ф. Щоденник (1874 – 1885) / [Упоряд. В. С. Шандра, М. І. Бутич, І. І. Глизь, О. О. Франко]. – Т. 2. – К., 1995 – 583 с.
12. Матюшенко А. Громадська діяльність Павла Степановича Коробки / А. Матюшенко // Скарбниця української культури: Зб. Наук.праць. – Вип. 8. – Чернігів, 2007. – С. 136-139.
13. Рахно О. Трагічна доля Павла Коробки/ О. Рахно. – Реабілітовані історією: у двадцяти семи томах. Чернігівська область / [Упорядники: О. Б. Коваленко, Р. Ю. Подкур, О. В. Лисенко]. – Кн. 3. – Чернігів, 2011. – 600 с.
14. Русанов Ю. Освітньо-добродійна діяльність Павла Степановича Коробки / Ю. Русанов // Український історичний збірник. – Вип. 16. – Київ, 2013. – С. 304-312.
15. Смирчок К. В Любові до обраної професії вихованцям Мринського профтехучилища можна позаздрити... Їм би ще гідні умови для навчання / К. Смирчок // Носівські вісті. – 2012. – 14 квітня. – С. 5.
16. Чекан А. Просвітянин, патріот, меценат. До 160-річчя Павла Степановича Коробки / А. Чекан // Носівські вісті. – 6 травня 2006.

17. Фурса В. М. Славні імена Носівщини / В. М. Фурса. – Вид. 2. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2012. – 384 с.

Статья посвящена просветительской и меценатской деятельности выдающегося общественника Черниговской губернии Павла Степановича Коробки. Подробно рассмотрена его деятельность в ранге попечителя Мрынской Людмилинской школы.

Ключевые слова: П. Коробка, Людмилинская школа, учительская семинария, учебные заведения, женское образование.

Late XIX - early XX centuries are called "golden age" of Ukrainian philanthropy. Abolition of serfdom, which led to socio-economic transformation, development of market economy and entrepreneurship led the revitalization of social and cultural activities. It is under these conditions and expanded the scope of patrons. A significant development in this period has become a social charity, which was reflected in the care of socially disadvantaged groups (the poor, homeless, abandoned children, sick, etc.) and the construction of a number of institutions, which often appropriated the names of the founders, or their next of kin.

The article is devoted to Pavlo Stepanovych Korobka who was the Ukrainian enlightener and a patron of art of the Chernihiv province. A vital way and public activity of philanthropist is probed in the article. It is shown P.S. Korobka's publicly useful activity and his contribution to the development of native town Mrin. Exactly here It is here for his assistance an initial two-year college, Stone Virgin Church, Leonidiv handicraft school for boys, Ludmylivskyy female school, hospital, hospice, reading-rooms, fire brigade, teahouses, brickwork, weaving and weave-baskets workshop were built and equipped. Special attention is given to educational institutions – a trade school and Ludmylivskyy Girls School of Agriculture and Home Economics gardening, which provided training specialists in agriculture, which in turn made it possible to ensure adequate staff countryside and contributed to a more rational use of land resources and improve the financial situation of villagers. It is displayed their role and importance to the society of those times. Prominent place in the article is devoted to Ludmylivskyy Girls School. It is shown the internal rules of the school, the learning process; covers the history of the institution and a brief description of its activities.

For 35 years of public activity P. Korobka made a significant contribution to the development of education. As a true patriot, Pavlo Stepanovych realized that improving the economic situation of the country primarily depends on the efficiency of land holdings, from skills to practice the acquired knowledge. For availability of appropriate staff in the agricultural sector, would give the opportunity not only to raise the economic standard of living of the inhabitants of the rural districts, however, and indeed, throughout the country.

Keywords: P. S. Korobka, Lyudmiliv women's school, Lyudmiliv teaching seminary, handicraft school, educational establishments.

1. Viddil derzhavnogo arkhivu Chernihivskoi oblasti v misti Nizhyni (dali VDACHON), F 342, Op. 1, Spr. 534, 12 ark.
2. VDACHON, F. 342, Op. 1, Spr. 1488, 645 ark.
3. VDACHON, F. 342, Op. 1, Spr. 1689, 29 ark.
4. VDACHON, F. 1353, Op. 1, Spr. 1, 9 ark.
5. VDACHON, F. 1353, Op. 1, Spr. 2, 15 ark.
6. VDACHON, F. 1353, Op. 1, Spr. 3, 37 ark.
7. VDACHON, F. 1353, Op. 1, Spr. 7, 445 ark.
8. VDACHON, F. 1353, Op. 1, Spr. 13, 241 ark.
9. Obshchestvennaia deiatelnost P. S. Korobky. 1868 – 1903 hh. – SPb., 1904. – 47 s.
10. Kistiakivskiy O. F. Shchodennyk (1874 – 1885) / [Uporiad. V. S. Shandra, M. I. Butych, I. I. Hlyz, O. O. Franko]. – T. 1. – K., 1994 – 465 s.
11. Kistiakivskiy O. F. Shchodennyk (1874 – 1885) / [Uporiad. V. S. Shandra, M. I. Butych, I. I. Hlyz, O. O. Franko]. – T. 2. – K., 1995 – 583 s.
12. Matiushenko A. Hromadska diialnist Pavla Stepanovycha Korobky / A. Matiushenko // Skarbnytsia ukrainskoi kultury: Zb. Nauk.prats. – Vyp. 8. – Chernihiv, 2007. – S. 136-139.
13. Rakhno O. Trahichna dolia Pavla Korobky/ O. Rakhno. – Reabilitovani istoriieiu: u dvadtsiaty semy tomakh. Chernihivska oblast / [Uporiadnyky: O. B. Kovalenko, R. Yu. Podkur, O. V. Lysenko]. – Kn. 3. – Chernihiv, 2011. – 600 s.
14. Rusanov Yu. Osvitno-dobrochynna diialnist Pavla Stepanovycha Korobky / Yu. Rusanov // Ukrainskyi istorychnyi zbirnyk. – Vyp. 16. – Kyiv, 2013. – S. 304-312.
15. Smyrchok K. V Liubovi do obranoi profesii vykhovantsiam Mrynskoho proftekhkuchylshcha mozna pozazdryty... Yim by shche hidni umovy dlia navchannia / K. Smyrchok // Nosivski visti. – 2012. – 14 kvitnia. – S. 5.
16. Chekan A. Prosvitianyn, patriot, metsenat. Do 160-richchia Pavla Stepanovycha Korobky / A. Chekan // Nosivski visti. – 6 travnia 2006.
17. Fursa V. M. Slavni imena Nosivshchyny / V. M. Fursa. – Vyd. 2. – Nizhyn: TOV «Vydavnytstvo «Aspekt-Polihraf», 2012. – 384 s.

© Бровко А. Г.

Стаття надійшла до редколегії 29. 11. 2017 р.